

Modern education and development
MARKAZIY OSIYONING QAYTA TIKLANAYOTGAN
TRANZIT YO`LLARI

Nodirbek G'oibnazarov

[*nodirbekgoibnazarov@gmail.com*](mailto:nodirbekgoibnazarov@gmail.com)

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

ANOTATSIYA: *So'nggi o'n yilliklarda G'arb ommaviy axborot vositalarida va siyosiy munozaralarda Markaziy Osiyo davlatlariga ko'pincha haddan tashqari past nazar bilan qarash, ularning o'ziga xos tarixiy merosi va boy madaniy xilma-xilligini e'tiborsiz qoldirish kuzatildi. Bu hudud ko'pincha yirik geosiyosiy raqobat maydoni sifatida tasvirlanadi. Ushbu reduksionistik qarash nafaqat Markaziy Osiyo xalqlarining muhim yutuqlari va hissalarini e'tibordan chetda qoldiribgina qolmay, balki mintaqani turg'un va rivojlanmagan deb ko'rsatib, shu kabi stereotiplarni davom ettiradi.*

Kalit so'zlar: *Janubiy koridor, shimoliy koridor, o'rta koridor, "Bir kamar – bir yo'l".*

KIRISH: O'ta soddalashtirilgan tasvirdan farqli o'laroq, Markaziy Osiyo shonli tarixga botgan bo'lib, bir vaqtlar xalqaro hamkorlikning jonli markazi sifatida gullab-yashnagan. Amerikalik olim Frederik S.Starning ta'kidlashicha, bu hudud sivilizatsiya markazi bo'lib, Yevropa, Yaqin Sharq va Osiyo jamiyatlari, jumladan, Xitoy va Hindiston jamiyatlarining trayektoriyalariga chuqur ta'sir ko'rsatgan.

IX – XIII asrlar oralig'ida O'rta Osiyo oltin davrni boshdan kechirdi va jahon savdosi va iqtisodiy taraqqiyotida asosiy ishtirokchi sifatida maydonga chiqdi. Shuningdek, u matematika, geometriya, astronomiya, falsafa va gnoseologiya kabi turli sohalarda ham yetakchilik qildi. Bir asr muqaddam zamonaviy geosiyosatning kashshofi sifatida tanilgan mashhur britaniyalik geograf Xelford Makkinder Yevrosiyoning geografik nuqtai nazardan ulkan

Modern education and development

ahamiyati haqida fikr yuritgan ekan, bu keng hududni global siyosatning markazi sifatida belgiladi. Bugungi kunda Makkinderning kuzatishlari yana bir bor dolzarb bo'lib bormoqda. Markaziy Osiyo o'zining strategik geoiqtisodiy va geosiyosiy mavqeyi tufayli Yevroosiyo superkontinentining hal qiluvchi tutashuvi sifatida qayta tiklanmoqda, G'arb va Sharq, Shimol va Janub o'rtasidagi tafovutni yo'qotib, uning salohiyatini zudlik bilan tan olish zarurligini ta'kidlammoqda.

Markaziy Osiyo mintaqasi Xitoyning 1 trillion dollarlik infratuzilmani rivojlantirish tashabbusi bo'lgan "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi doirasida yetakchilik qilmoqda. 2013-yilda tashkil etilganidan buyon Pekin "BRI" doirasida import-eksport markazlarini qurish, energiya ta'minoti tarmoqlarini mustahkamlash va butun 55 diplomat bo'ylab raqamli o'zaro bog'lanishni yaxshilashga 136 milliard dollar yo'naltirdi. Shu bilan birga, so'nggi global tendensiyalar va geosiyosiy siljishlar, jumladan, sanksiyalar joriy etilishi va Ukrainaga ikkinchi bosqinchilik bilan Moskva Rossiyaning Sankt-Peterburgini bog'laydigan uchta yo'ldan biri bo'lgan 7200 kilometrlik "Shimol-Janub" xalqaro transport koridorini Markaziy Osiyo orqali Hindistonning Mumbai shahriga surib qo'ydi.

2022-yil fevralida Rossiyaning Ukrainaga ikkinchi marta bostirib kirishi davrida butun dunyo diqqatini sharqiy va g'arbiy Yevroosiyoni bog'lovchi istiqbolli muqobil savdo yo'li sifatida Trans-Kaspiy xalqaro transport yo'liga ("O'rta yo'lak") qaratdi. Bu yo'lak Markaziy Osiyo mintaqasi, Kaspiy dengizi va Kavkaz tog'larini kesib o'tadi. Eng to'g'ridan-to'g'ri yo'l bo'lishiga qaramay, infratuzilma cheklolari, byurokratik muammolar va siyosiy to'siqlar kabi muammolarni o'z ichiga olgan bir qator to'siqlar Yevroosiyodagi Rossiyaning Trans-Sibir temir yo'li ("Shimoliy yo'lak") va Hind okeani orqali yo'nalishlar ("Janubiy koridor") kabi boshqa savdo yo'llari bilan solishtirganda uning rivojlanishiga to'sqinlik qildi. 2024-yil yanvar oyi oxirida Bryusselda bo'lib o'tgan Global Gateway Investors Forumi muhim burilish nuqtasi bo'ldi, Chunki O'rta yo'lakni xalqaro siyosiy qo'llab-quvvatlash katta moliyaviy majburiyatlar

Modern education and development

bilan yakunlandi. Yevropa va xalqaro moliya institutlari koridor infratuzilmasini yaxshilash uchun 10 milliard yevro (taxminan 10,8 milliard dollar) ajratishga va'da berdi, bu esa, Yevropa va Markaziy Osiyo o'rtasidagi aloqalarni 15 kun yoki undan kamroq vaqt osonlashtirishni maqsad qilgan, Bu loyiha salohiyatining yorqin dalilidir. E'tiborli jihati shundaki, Qo'shma Shtatlar forumda birinchi marta prezidentning maxsus yordamchisi, Rossiya va Markaziy Osiyo bo'yicha katta direktori Nikolas Berliner tomonidan ishtirok etdi. Ushbu ishtirok Prezident Baydenning investitsiyalarni rag'batlantirish va global infratuzilma va investitsiyalar bo'yicha hamkorlik orqali O'rta koridorni rivojlantirishga ko'maklashish majburiyatini ta'kidlab o'tdi.

O'rta koridorning strategik ahamiyati Hind okeani orqali an'anaviy dengiz savdo yo'llariga tahdid soladigan so'nggi geosiyosiy noaniqliklar sharoitida o'sdi. 2023-yil noyabr oyidan beri Qizil dengizda husiylar tomonidan savdo kemalariga doimiy hujumlar uyushtirildi, Amerika va Britaniyaning Yamanga zarbalari vaziyatni yanada og'irlashtirdi. Ushbu hodisalar jahon savdosining 10% uchun muhim kanal bo'lgan Suvaysh kanali orqali tovarlar oqimini sezilarli darajada to'xtatdi va yuk jo'natuvchilarni Afrikaning Yaxshi Umid burni atrofida aylanib o'tishga majbur qildi. Ushbu aylanma yo'l odatdagi 20-30 kunlik sayohatga qo'shimcha 10-14 kun qo'shadi. Shu nuqtai nazardan, O'rta yo'lak savdo uchun ishonchli va barqaror alternativ sifatida paydo bo'lib, uning global savdo landshaftidagi salohiyatini ta'kidlaydi. O'zgaruvchan geosiyosiy manzara sharoitida Markaziy Osiyo davlatlari faol yetakchilar sifatida namoyon bo'ldi. Ular Yevroosiyo bo'ylab ta'minot zanjirlarini kengaytirish uchun muhim qadamlar qo'ymoqda. 2023-yil oktabr oyida O'zbekiston, Qozog'iston, Turkmaniston, Turkiya va boshqa davlatlar bilan O'rta koridorning "Turkmaniston-O'zbekiston yo'nalishi" deb nomlanuvchi ikkilamchi yo'nalishini rivojlantirishni jadallashtirish bo'yicha muzokaralarga boshchilik qildi. Bundan tashqari, 2024-yil yanvar oyi oxirida O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Pekinga ikki kunlik davlat tashrifi chog'ida Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston temir yo'li qurilishini boshlashda Xitoy tomonining qo'llab-quvvatlashiga erishdi. Bu

temiryo'l, vaqtlari va xarajatlarini sezilarli darajada qisqartirish orqali Markaziy Osiyo savdo yo'lining raqobatbardoshligini oshiradi. 2016-yildan buyon O'zbekiston Markaziy Osiyoni Fors ko'rfazi va Hind okeani bilan bog'lashga qaratilgan Transafg'on transport yo'lagini jadal rivojlantirish tarafdori. Bu Makkinder "jahon oroli" deb atagan savdo tarmoqlarida mintaqaning muhim rolini kuchaytiradi. Ushbu proaktiv yondashuvlar mintaqaning geosiyosiy dinamikasini tobora ko'proq qayta shakllantirdi va faol ishtirok etishni taklif qildi.

30 yil oldin AQShning sobiq milliy xavfsizlik maslahatchisi Zbignev Bjezinski Markaziy Osiyoni global hukmronlik uchun kurash davom etayotgan geosiyosiy shaxmat taxtasi sifatida ta'kidlagan edi. Iqtisodiy keskinlik, geosiyosiy qo'rquv va keng tarqalgan ishonchsizlik sharoitida bu uchun raqobat keskinlashdi. Xitoy "BRI"dan foydalanib, Markaziy Osiyo davlatlarini Pekin boshchiligidagi "Umumiy taqdir hamjamiyati"ga birlashtirishga intildi. Ko'pincha hozirgi xalqaro tuzumga da'vo sifatida ko'riladigan bu qarash insoniyatning umumiy kelajagi g'oyasiga asoslanadi.

Biroq so'nggi global tendensiyalar va geosiyosiy o'zgarishlar, jumladan, AQSh qo'shinlarining Afg'onistondan shafqatsiz ravishda olib chiqilishi, Xitoyning mintaqadagi ta'sirining nazoratsiz kuchayishi va yaqinda Rossiyaning Ukrainadagi yangi mustamlakachilik urushi Markaziy Osiyo davlatlarini yanada ko'proq harakat qilishga, mintaqaviy hamkorlikni va birdamlikni kuchaytirishga undadi. Bu birlik, shunchaki intilish emas, balki 57iplomat uchun buyuk davlatlarning strategik manevrlarida oddiy piyodalarga aylanib qolmaslik 57iplom orqali murakkab geosiyosiy landshaftda o'z vakolatlari va suverenitetini ta'minlash uchun muhim hisoblanadi. Markaziy Osiyodagi eng ko'p aholiga ega. O'zbekiston mintaqaning yangilangan mintaqaviy hamkorligida birinchi o'rinda turadi. Amerikalik siyosatshunos Aleksandr Kuli tomonidan Markaziy Osiyo qudratining an'anaviy yuragi sifatida e'tirof etilgan O'zbekiston barcha 57iplomat davlatlari va Afg'oniston bilan chegaradosh bo'lib, hal qiluvchi mavqega ega. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2016-yilda prezidentlik faoliyatini boshlaganidan buyon hukumat ijtimoiy-iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish, ma'muriy

Modern education and development

boshqaruvni takomillashtirish, fuqarolik jamiyatini mustahkamlash, inson huquqlari muammolarini hal etish va fuqarolik madaniyatini yuksaltirishga, dunyoviy, modernizatsiya qiluvchi va istiqbolli mintaqaviy kuch bo'lishga qaratilgan misli ko'rilmagan islohotlar dasturini amalga oshirishga kirishdi. Bu islohotlar nafaqat O'zbekistonni ichki jonlantirdi, balki mintaqaviy hamkorlikning mezonini belgilab berdi, 58iplomat salohiyatiga ishonch uyg'otdi. O'zbekistondagi o'zgarishlarning markaziy qismi tashqi siyosatda "yaxshi qo'shnichilik" 58iplomati yondashuviga strategik siljish bo'ldi. O'zaro hurmat, aralashmaslik va hamkorlik tamoyillariga sodiq qolgan holda Toshkent misli ko'rilmagan moslashuvchanlikni namoyish etib, chegaralarni belgilash va suvdan foydalanish kabi avval hamkorlikka to'sqinlik qilgan muammolarni hal qilishda jiddiy murosaga keldi. Kuchli siyosiy iroda va yaqin o'tmishdan olingan saboqlarga asoslangan ushbu muvaffaqiyatli diplomatik pozitsiya o'tmishdagi mojarolar va kelishmovchiliklarning saqlanib qolgan soyalarini yo'qqa chiqarib, mintaqaviy hamkorlik va barqarorlikni mustahkamladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Aslanov va A.Komilov. Central Asia:The Once and Future Heart of Eurasia. almonitor.com.2024-yil.
2. R.Mirzahatamov. REGIONAL COOPERATION IN THE FOREIGN POLICY OF CENTRAL ASIA STATES. ORIENTAL JOURNAL OF HISTORY, POLITICS AND LAW. 2022-yil.
3. M.Otamurodova. G`arb mamlakatlarida Markaziy Osiyo tarixining o`rganilishi. SCIENTIFIC PROGRESS JOURNAL.2023-yil.